

Radoslav Tomić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Generalni providur Leonardo Foscolo i umjetnost u Dalmaciji

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 3. 9. 2019.

UDK 929Foscolo, L.
7.078(497.58)"16"

DOI 10.31664/ripu.2019.43.15

Sažetak

Leonardo Foscolo (Venecija, 1588.–1660.) bio je generalni providur za Mletačku Dalmaciju i Albaniju od 1645. do 1650. godine. Sjedište providura i državne administracije koja je upravljala pokrajinom bilo je u Providurovoj palači u Zadru.

U prvom dijelu studije analiziraju se oni portreti providura Leonarda Foscola izvedeni uljem na platnu i u grafiči koji su povezani s njegovom vladavinom i djelovanjem u Dalmaciji. Jedini portret izveden uljem na platnu čuva se u samostanu sv. Lovre u Šibeniku. Veća je skupina grafičkih portreta na kojima su uz Foscolov lik prikazani i pojedini gradovi, naselja i utvrde u Dalmaciji u kojima je poduzimao ratne oslobodilačke akcije.

Drugi dio studije istražuje Foscolovu donatorsku i mecenatsku ulogu. U tome se izdvaja njegova uloga u oblikovanju oltara sv. Šimuna u istoimenoj crkvi u Zadru. Foscolo je ostavio trag i u Šibeniku. Prema nepotvrđenoj predaji na zvonik crkve sv. Ivana ugradio je satni mehanizam koji je kao ratni plijen prenio iz osvojenog Drniša o čemu svjedoči natpis upisan u njegovoj lođi na koju je obješen i Foscolov grb s providurskom kapom. Isti grb ugrađen je i na pročelje crkve sv. Nikole u Šibeniku.

Foscolo je u Dalmaciji stekao ugled što je rezultiralo činjenicom da su mu brojne komune dale podići spomenike o čemu se raspravlja u trećem dijelu studije. Navode se djela u Šibeniku, Splitu, Hvaru, Korčuli, Pagu i Islamu Grčkom.

Ključne riječi: *providur Leonardo Foscolo, Dalmacija, Zadar, Šibenik, Split, Hvar, Korčula, Venecija, portreti, umjetnost*

»Foscolo uloži svu brigu, da pomože jadnom narodu; a nije dana propuščao vladu podbadati najživljimi izrazi, da čim prije stradajućim u pomoć priteče.«

Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske*, II, Rijeka, 1869., 200.

Među vlastodržcima koji su u povijesti vladali Dalmacijom ističe se svojim trajnim zaslugama providur za Mletačku Dalmaciju i Albaniju,¹ *Provveditore Generale di Dalmazia e Albania*, Leonardo Foscolo (Venecija, 1588.–1660.). Iako je funkciju providura obnašao kratko, od 1645. do 1650. godine,² svojom državničkom politikom oslobodio je dijelove Dalmacije od turske vlasti i u tim godinama ratne stvarnosti nije ostao imun i slijep na kulturne, umjetničke i vjerske prilike i probleme koje je zatekao u zemlji kojom je vladao iz Zadra, kao namjesnik središnje vlasti iz Venecije. Čini se kao da je pred njim stajala čvrsta želja da unaprijedi i oplemeni tu zemlju u kojoj su turska osvajanja izazvala pomutnju i iza sebe zauvijek ostavila nesagledive tragove i

posljedice.³ U tom smislu nije čudno da se njegov trag može pratiti i na umjetničkom polju na kojemu se povezanost može promatrati na tri razine:

1. portreti Leonarda Foscola na slikama i grafikama koji ukazuju na njegovu povezanost s Dalmacijom;
2. izravna i neposredna Foscolova aktivnost na izgradnji i opremi crkava i gradova u Dalmaciji;
3. spomenici i memorije koje su u čast Foscolu dale podići pojedine dalmatinske komune.

Krenimo redom: navedimo Foscolove portrete, skicirajmo u kratkim crtama što je to Foscolova baština i što je svojim izravnim djelovanjem ostavio iza sebe u crkvenoj i umjetničkoj opremi u Dalmaciji sredinom 17. stoljeća te analizirajmo spomenike koji su njemu u čast bili podignuti u dalmatinskim gradovima.

U samostanu sv. Lovre u Šibeniku čuva se portret Leonarda Foscola izveden tehnikom ulja na platnu, jedini takve vrste u cijeloj Dalmaciji. Važno je podsjetiti da se na njegov poticaj doseljavaju franjevački redovnici s Visovca u Šibenik kojima je pomogao da se nastane u tzv. palači Foscolo, uz koju će

1. Nepoznati slikar, *Portret Leonarda Foscola*, Šibenik, Samostan sv. Lovre

Anonymous painter, portrait of Leonardo Foscolo, Šibenik, monastery of St Laurence

2. Stefano Scolari – Jacopo Piccini, *Portret Leonarda Foscola*

Stefano Scolari – Jacopo Piccini, Portrait of Leonardo Foscolo

se postupno formirati budući samostan i podići crkva sv. Lovre.⁴ Stoga portret na izravan način potvrđuje bliskost i izravnu povezanost koja je postojala između Foscola i doseljenih redovnika, prebjega pred Turcima. Na platnu malih dimenzija prikazano je poprsje znamenitog vojskovođe i providura, izravno okrenutoga prema gledatelju. Odjeven je u službenu odjeću dok stilizirane i uopćene fizionomijske odlike ipak posjeduju i naznake realističnog portreta. Riječ je o djelu neznatne umjetničke, ali prvorazredne povijesne i dokumentarne vrijednosti. Natpis u gornjem dijelu na latinskom jeziku bilježi podatke o Leonardu Foscolu donoseći njegove funkcije i zasluge:

LEONARDUS FOSCOLO D(ivi) MARCI PROCURAT(O)R / Dalm(atia)e Epiriq(u)e Proconsul Fratres Min(ore)s Othomano / Jugo sublatos Vissovatio Sibenicum / deductos In Edibus apud S. Laurent(i) M(artyri) / benigne collocavit Anno 1649

(Leonardo Foscolo, prokurator Sv. Marka, prokonzul Dalmacije i Epira, sklonio je malobraćane od otomanskog jarma, doveo ih iz Visovca u Šibenik i dobrotivo ih smjestio u kuću kraj [crkve] sv. Lovre mučenika godine 1649.)⁵

Natpis tumači da je Foscolo prokurator Sv. Marka, providur za Dalmaciju i Boku kotorsku (ovdje se koristi staro ime Epir, a ne Boka ili Mletačka Albanija) te objašnjava da je franjevačke redovnike na Visovcu oslobodio turskoga jarma te ih doveo u Šibenik gdje im je omogućio smještaj u kući kraj crkve sv.

Lovre. Slika je nastala posredstvom grafičkog predloška koji je teško odrediti s obzirom na skromne likovne odlike šibenske slike. No bakropisni Foscolov portret što ga je u knjizi *Prilozi povjesti Poljica* 1903. godine objavio Alfons Pavić pl. Pfauenenthal od prvorazrednoga je značenja jer je, možda upravo navedeni portret, mogao poslužiti kao »pramodel« za sve kasnije grafičke otiske, pa u tom smislu i za sliku u samostanu sv. Lovre.⁶ Ako se za neki Foscolov portret može reći da utjelovljuje i simbolizira moć i vlast, onda je to navedeni bakropis na kojemu je prikazan gotovo u cijeloj figuri u vojnoj odjeći, na terasi ispred zastora ceremonijalno-simboličnog značenja, sa žezlom u ruci i mačem o pojasu. Uz njega je tamnoputi dječak, poput paža, koji se ljevicom oslanja na ovalni okvir u kojemu je Foscolov lik dok desnicu upire prema njemu predstavljajući ga gledateljima. Portret tipološki i ikonografski, gestama i odabranim predmetima, žezlom, mačem i zastorom – posloženi poput svojevrstne mrtve prirode – upućuju na njegovu ulogu vojskovođe i vladara.⁷ Foscolo je svakako prikazan na način da gledatelje impresionira ne samo visokim statusom nego i rezultatima koje je postigao za vrijeme kratke vlasti u Dalmaciji. Riječ je o samopromociji koja pretpostavlja, kao i svi drugi oblici vladarskoga i dvorskog portreta, određena pravila prezentacije, da se gestama, pogledima, predmetima, natpisima i amblemima stvori priča (narrativ) o prikazanoj личности. Takav oblik portretiranja u Veneciji ima dugu tradiciju koja se, nakon Tiziana i Tintoretta, koristila u različitim oblicima barokne portretistike.⁸ Za takve portrete koriste se različiti

3. Nepoznati autor, *Portret Leonarda Foscola*
Anonymous author, *Portrait of Leonardo Foscolo*

4. Nepoznati autor, *Portret Leonarda Foscola*, 1653.
Anonymous author, *Portrait of Leonardo Foscolo*, 1653

nazivi (primjerice: *ritratto ufficiale*, *ritratto di rappresentanza*, *portrait d'apparat*, *ritratto di parata*) koji ističu da je riječ o prikazu ugledne osobe, a mogu biti popraćeni i enciklopedijski opširnim natpisom koji jednostavnim ili pompoznom rječnikom, aluzijama i prispodobama opisuje prikazanu ličnost. Na Foscolovu grafičkom portretu u pozadini je prikazan Šibenik s kanalom sv. Nikole, tvrđavom sv. Mihovila s mletačkom zastavom te okolnim brdima, dok je u dnu natpis popraćen učenim stihovima:

LEONARDVS FOSCOLO DALMATIAE ET ALBANIAE
CONTRA TVRCAS IMPERATOR MERITO D. M. VENE-
TIAR. PROC. SVA VIRTUTE SIBINICVM ET C. OBSIDIONE
CRVENTA LIBERAVIT

Ispod prikaza u dva stupca, između kojih je Foscolov grb, teku stihovi:

*Questi del gran Leon, che in Hadria impera / Purpureo Padre
e generoso figlio / Pro di voce, di mano, e di consiglio / Col
suo gran mer(i)to ogni gran lode auvera / Ei de la Tracia
incrudelità, e fera / Tagliò piu volte ogni sanguigno artiglio /
E'l suo nome canto fuor de periglio. / Per le Dalmata mura Eco
gueriera. / Ecco lo vincitor d'ogni conflitto / A te porge o gran
Patria ogni trofeo, / Da te fra tuoi piu degni anchi egli ascritto /
Ben fermar puote il Solo un Duce Hebreo / Ma fermar, e fugar
saggio, et invito / La gran Luna ottomana egli poteo.*

U dnu, na sredini, upisano je:

Stefano Scolari formò, a na rubu: Piccini.

Mnoštvo važnih podataka na portretu predočeno je u duhu baroknog alegoriziranja i veličanja služeći se određenim »detaljima« koji upućuju na dodatni, simbolički sadržaj. U pozadini je prikazan Šibenik kao važna točka Foscolovih slavnih pothvata i pobjeda u ratovima protiv Turaka. Šibenik se spominje i u natpisu o ovalnom okviru dok pjesma kroz alegorijske i simboličke slike spominje i veliča njegove podvige. Riječ je o egzaltaciji Foscola kao povijesne ličnosti, o veličanju kroz simbolične vrijednosti, o memoriranju koje nastoji oživjeti i evocirati slavnu ulogu ne samo providura nego i Mletačke Republike i njezine politike u dalmatinskoj zemlji.

O kulturi portretnog spomenika u Veneciji 17. i 18. stoljeća napisane su brojne stranice i osvrti koji s različitih aspekata tumače fenomen, koji je postao bezmjeran i neusporediv s drugim gradovima i državama. »Čitave sobe bogataških domova *Serenissime* bile su posvećene kultu predaka i egzaltaciji suvremene dinastičke raskoši. Jasno, riječ je o muškom svijetu, ali u posebnim prigodama, on se može proširiti i uključiti i ugledne žene. Portreti se zbog svojih simboličkih, etičkih i društvenih karakteristika izlažu s ponosom, jedan do drugoga na zidovima *portega*, središnjeg prostora venecijanske kuće, ili u dvoranama reprezentativnog karaktera. Samo jednim pogledom mogli su se uočiti portreti duždeva

5. Nepoznati autor, *Portrait Leonarda Foscola*
 Anonymous author, *Portrait of Leonardo Foscolo*

providura, senatora, prokuratora Sv. Marka, papa, kardinala, biskupa, patrijarha, kapetana, admirala, vojskovođa, znanstvenika i umjetnika, ponekad izrađeni *in memoriam* da bi se evocirale prošle slave predaka, izravno naručivani s nakanom da otvoreno i dostojanstveno slave rod i njegove ugledne članove. Nisu naručivane samo slike s portretima nego i grafike te kipovi u mramoru, terakoti, porculanu, vosku i u medaljama.⁹ No uz takvu privatnu ikonografiju, portreti su se naručivali i za javne građevine, u prvom redu za njihove unutarnje prostore, jer su se izlagali u palačama rektora, kneževa, kapetana i providura u gradovima na širem području Republike. Riječ je o državnim portretima (*ritratti di stato*; *State Portraits*) kakvi se javljaju u svim europskim sredinama, u prvom redu monarhijama. S obzirom da je Venecija bila aristokratska republika, s relativnom disperzijom moći na veći broj porodica, koristi se termin »službeni portret« (*ritratto ufficiale*; *ritratto di rappresentanza*; *portrait d'apparat*) namijenjen za izlaganje u državnim zgradama, središtima političke moći.¹⁰ Posebnost mletačke likovne kulture jest i činjenica da su se brojni portreti postavljali u unutrašnje prostore crkava te na njihova pročelja što je Martina Gaiera navelo na zaključak da je riječ o sakralnim pročeljima s profanom namjenom, dok Massimo Favilla i Ruggero Rugolo koriste sintagmu crkvena pročelja za privatnu slavu.¹¹

Nekoliko riječi o autorima bakropisnoga portreta. Majstor Stefano Mozzi detto Scolari (Calvisano kraj Brescie, oko 1613. – Venecija, 10. lipnja 1691.) došao je veoma mlad u Veneciju, gdje se spominje, živi i djeluje od 1642. do smrti 1691. godine. Scolari je bio bratim (član) Bratovštine Presvetoga Sakramenta u crkvi San Zulian od 25. kolovoza 1660. do 26. travnja 1691., dok je u Bratovštini slikara (*Arte dei Pittori*) zabilježen od 1661. godine. U neposrednoj blizini crkve San Zulian imao je ne samo dom nego i tiskaru jer je poznato da je djelovao ne samo kao grafičar već i kao tiskar i nakladnik. Scolari je reproducirao već gotove grafike, uglavnom prikaze zemljopisnih karata, među kojima je i poznata veduta Venecije, dok je u suradnji s Giacomom Piccinijem i Giovannijem Merlo, kao nakladnik i tiskar izrađivao djela prema vlastitom crtežu i zamisli.¹² Graver i ilustrator Jacopo Piccini (Padova, oko 1617. – Venecija, 1660.) autor je brojnih portreta mletačkih ličnosti i otisaka slikarskih djela različitih umjetnika među kojima se ističu Padovanino Pietro Liberi, Francesco Ruschi, Antonio Zanchi, ali i otisci prema djelima Giorgionea i Tiziana.¹³

Za šibenski portret u samostanu sv. Lovre zanimljiva mogu biti još dva nepotpisana i nedatirana bakroreza. Prvi složenije kompozicije i likovne vrijednosti u umanjenoj verziji ponavlja Scolari – Piccinijev portret i na njemu je Foscolo prikazan dopojasno kao *Capitano generale da Mar* s natpisom koji se nalazi i na ovalnom okviru spomenutoga portreta:

*Leonardvs Foscolo Dalmatiae / Et Albaniae contra Tvrcas Imperator, Merito D.M. / Venetiae Proc. Sva virtute Sibinicum et.c. Obsidione cruenta liberavit.*¹⁴

Autor nije poznat iako nije isključeno da su možda isti autori vlastitu složeniju verziju pojednostavili isključujući iz nje vedutu Šibenika, lik dječaka i pojedinosti koje su dodatno tumačile Foscolovu ličnost i njegovo povijesno značenje.¹⁵

Drugi je portret još jednostavniji. Uz dopojasni Foscolov lik umetnut je i njegov grb. Kratka legenda ispod prikaza datirana je 1653. godinom.

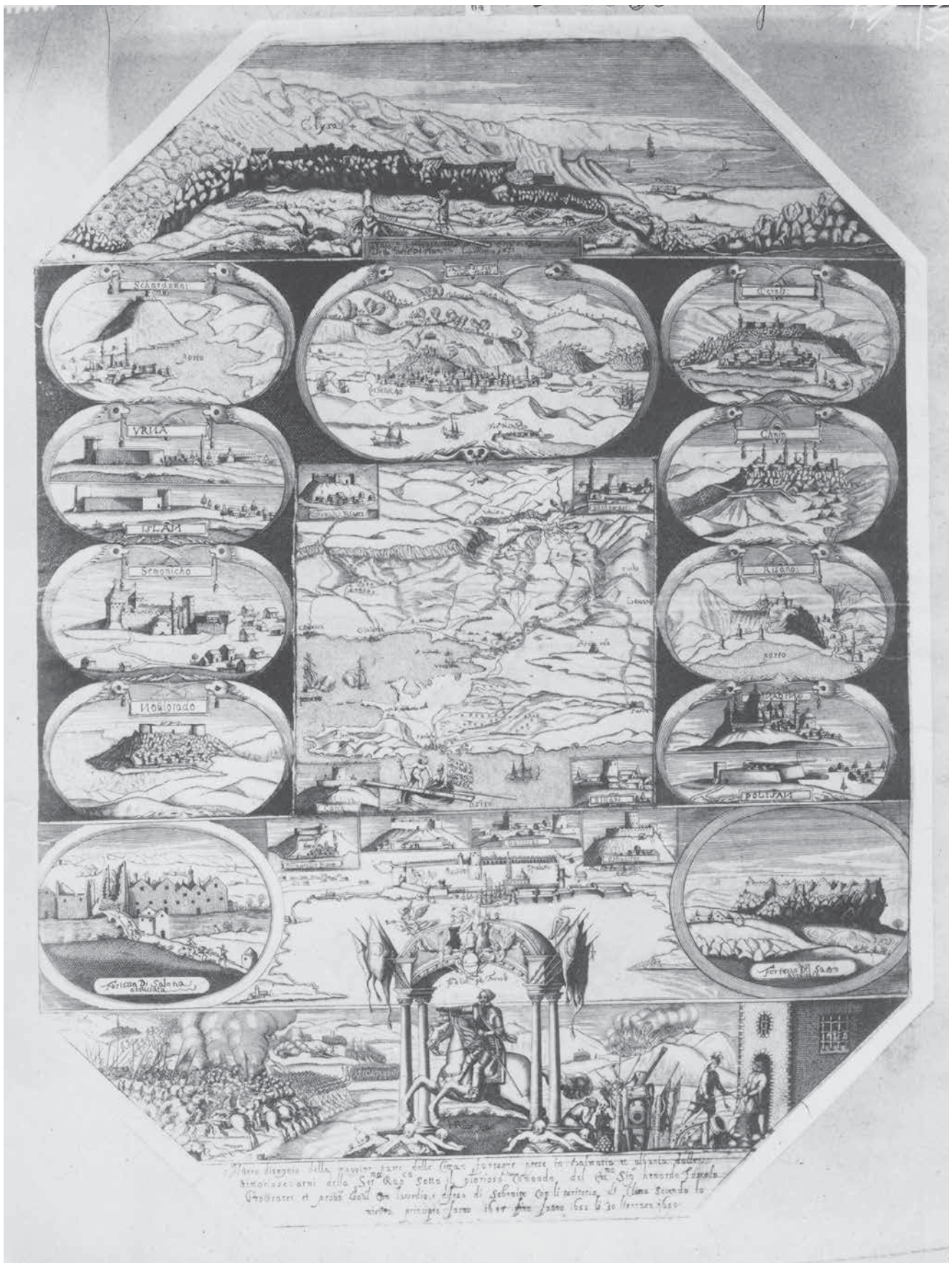
*Leonardvs Foscolvs Dalm. / Et Alban. Nec non class. Ad: / Contra Tvrcas: Imp: GENERAL: Ad: 1653.*¹⁶

Osim portreta sa spomenom i prikazom Šibenika sačuvan je i jedan s prikazom Klisa i Splita u pozadini. Portret u pojednostavljenom obliku prikazuje slavnoga vojskovođu u oklopu s plaštem i žezlom. Ispod je dvostupačni napis i Foscolov grb:¹⁷

*VERA EFFIGIE DEL ILL. mo ET. EC. mo SIG. r LVNARDO / FOSCOLO PROVEDITORE GENERALE DI DALMATIA ET ALBANIA / Canti la Fama l'opere / Tue degne / Foscolo generoso hor che del trace, / Hai fren. to l'ardire / Cotanto audace, / Eti abbattute le nemiche / Insegno.*¹⁸

Svi portreti nastali su za vrijeme ili neposredno nakon Foscolove vlasti u Dalmaciji, iako će se, u budućim specijalističkim istraživanjima, o točnom vremenu, autorima i okolnostima izrade, moći dopisati brojni podaci.

Posebno je zanimljiv bakrorez koji ilustrira njegove ratničke podvige i uspjehe u Dalmaciji jer su na njemu prikazi oslobođenih i osvojenih gradova i utvrda.¹⁹ Ta složena kompozicija pri dnu ima napis koji objašnjava prikazani sadržaj:

6. Leonardo Foscolo s prikazima dalmatinskih gradova i utvrda
Leonardo Foscolo with the depictions of Dalmatian towns and fortifications

7. Leonardo Foscolo s prikazima dalmatinskih gradova i utvrda, detalj
Leonardo Foscolo with the depictions of Dalmatian towns and fortifications, detail

Il vero disegno della maggior parte delle Citte e fortezze prese in Dalmatia et Albania dalle / vittoriose armi della Ser.ma Rep.ca sotto il glorioso comando del Ecc.mo Sig.r Leonardo Foscolo / Procurator et Provid. Gener. con l'assedio, e difesa di Sebenico con li teritorio di Clissa secondo la misura principio Lanno 1641 fino Lanno 1650 li 30 liennaro 1651.

Današnjim rječnikom moglo bi se reći da je riječ o antiturskom propagandnom plakatu koji u nabranju Foscolovih pobjeda i uspjeha u Dalmaciji koristi vizualni medij kako bi glorificirao njegove neosporne zasluge prikazujući vedute gradova, naselja i utvrda koje je napao i osvojio. Takvu scenografiju dopunja i portret samoga Foscola: nije u ovom slučaju riječ o auličkom portretu/poprsju nego o liku vojskovođe na konju u galopu, propetih nogu na način koji se ustalilo u baroknoj ikonografiji s prikazima vladara i vojskovođa, od Diega Velasqueza i Gianlorenza Berninija do brojnih, »skromnijih« varijanti koje su se reciklirale u različitim radionicama slikara i grafičara.²⁰ Vojskovođa jaše na konju ispod slavluluka ukrašena njegovim grbom koji pridržavaju dva anđela u letu od kojih jedan nosi žezlo, drugi providursku kapu, treći, uz njih, svira u trubu oglašavajući pobjedu, a četvrti sjedi s uzdignutim mačem. Iznad portreta upisano je: *Ill(ustrissimo) et Ecc(ellentissimo) g(enera)le Foscolo*. Ispod su neprijateljski leševi golih, debelih tijela s brkovima i perčinom na izbrijanim glavama. Između njih, na gusto ucrtanim linijama upisano je, čini se, ime autora: *HRuso (e ?) inc.*²¹ S obje strane su vojnički prizori: desno su muškarci u turskoj odjeći s turbanima. Uz njih su topovi i drugo oružje te brojne zastave. Na rubu je oslobođanje zarobljenika iz zatvora, a u pozadini požar u oslobođenom gradu s džamijama i tri minareta. Možda je riječ o prikazu oslobođenoga Klisa. Na drugoj strani prikazana je bitka između kršćanske i otomanske vojske koja se odvija u nekoliko prostornih planova s označenim simbolima zaraćenih snaga jer se susreću zastave s polumjesecom i križem. To je još jedan trenutak u kojemu se otomanska vojska povlači dok kršćanska u jurišu i u dimu pucnjave napreduje i potiskuje neprijatelja koji u pozadini bježi. U drugom je polju splitska luka između Bačvica i Sustipana s gradom u središnjem dijelu.

Prikazane su gradske zidine staroga i novoga grada, Mletački kaštel i ranobarokne utvrde, dok je od građevina izdvojena jedino katedrala sa zvonikom i Peristilom te jedrenjak u luci. Na istom polju četiri su izdvojene vedute Obrovca, Tinja, Gorice i Ostrovice.²² Središnje polje prikazuje Salonitanski (Solinski) zaljev s prikazima Splita, Vranjica, Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice s označenim crkvama sv. Jere na Marjanu i sv. Marije na Poljudu, utvrđena mjesta i lokalitete (Kamen, Kuk, Klis...),²³ dok su u uglovima uokvirene vedute Karina, Obrovca (koji se ponavlja dvaput u vizuri odozdo i odozgo!), Suhovara i Biljana.²⁴ U gornjem je dijelu veduta Šibenika (Oslobođanje Šibenika od Turaka) s tvrđavom sv. Nikole, dok se sa strana nižu vedute sljedećih gradova, naselja i utvrda: utvrda u Solinu, Novigrad, Zemunik, Islam, Vrana, Skradin, Drniš, Knin, Risan, Nadin, Poličnik [(?) upisano *Polisan*] i Kamen.²⁵ Vedute gradova prikazane su na ovalnim poljima te uokvirene izvijenim prikazom dupina koji iz usta rigaju vodu, a u usnama drže lance o koje su obješene pločice s imenima gradova. U samom vrhu je Klis, (Clysa) s pogledom na tvrđavu sa sjeveroistočne strane, ispod kojega se u perspektivi vide obronci Mosora, utvrda Kamen (Sasso), more s brodicama i jedrenjakom te otok Brač s naseljem na obali (Sutivan). U prednjem planu je mjernik, a uz njega dječak s metrom te djelomično čitljiv natpis: *Clysa; Scala della parte di (?) Lanno 1651.*²⁶ Usporedbe veduta dalmatinskih gradova i utvrda na našoj grafici s vedutama Jeana Blaeua (Piera Mortiera) pokazuje izravnu povezanost, što uz »sakralnu topografiju« prikazanih crkava u Splitu otvara mogućnost da se vrijeme nastanka grafike odredi između 1651. i 1656. godine.²⁷

Ako se prelistaju katalozi grafičkih portreta mletačkih vlastodržaca i vojskovođa, vidjet će se njihove ikonografske i oblikovne sličnosti s prikazima Leonarda Foscola. Među njima je i Girolamo Foscarini, prokurator i providur za Dalmaciju i Albaniju od 1650. do 1652. godine, kojemu je grafički portret izradio 1652. godine Jacopo Piccini. Posebno je zanimljivo i vrijedno da su grafički i mramorni Foscarinijev portret, koji je nekada stajao u Zadru, naručili hrvatski i albanski (bokeljski!) vojnici sa sjedištem u Zadru.²⁸

8. Oltar sv. Šimuna, Zadar, crkva sv. Šime
Altar of St Simeon, Zadar, St Simeon's church

Foscolo je na izravan način sudjelovao u opremanju crkava u Zadru i Šibeniku. Njegov angažman na izgradnji oltara sv. Šimuna u Zadru može se odrediti kao jedna od najvažnijih intervencija koje je središnja mletačka vlast ostvarila ne samo u Zadru nego i u cijeloj Dalmaciji tijekom višestoljetne vladavine. Historijat čašćenja sv. Šimuna u Zadru dobro je istražen. Izvorno su se svečeve relikvije čuvale u kamenom sarkofagu iz druge polovice 13. stoljeća. Prema narudžbi hrvatsko-ugarske kraljice Elizabete Kotromanić, žene kralja Ludovika Anžuvina, majstor Francesco iz Milana, koji je živio u Zadru, izradio je između 1377. i 1380. godine srebrnu pozlaćenu škrinju u koju su se trebale izložiti svečeve moći, no one su se i nakon njezina završetka i dalje čuvale u kamenom sarkofagu, o čemu svjedoče zapisi hodočasnika Konrada von Grünenberga iz 1486. te Petra Casole iz 1494. godine. Škrinja se tada koristila kao ukras iznad starog sarkofaga u crkvi sv. Marije Velike (*Santa Maria Maggiore*; *S. Maria Maior*), gdje je za nju 1399. započela izgradnja posebne kapele sv. Šimuna. I u kapeli su svečeve moći i dalje ostale u kamenom sarkofagu, sve do 1570. godine kada je zbog ratne opasnosti crkva sv. Marije Velike srušena, a moći 8. srpnja 1571. godine prenijete u preostalu sakristiju srušene crkve. Neposredno nakon toga, 10. travnja 1581. godine, kameni sarkofag sa svečevim moćima prenijet je u kapelu sv. Roka podignutu početkom 16. stoljeća uz južni brod porušene crkve sv. Marije Velike. Prazna srebrna škrinja Franje iz Milana predana je 4. prosinca 1571. godine na čuvanje u samostan benediktinki sv. Marije. Škrinju je preuzeo prokurator samostana Ludovik Nassis, o čemu je sastavljen i zapisnik 14. prosinca 1593. godine, a potpisao ga je Jerolim Grisogono, tadašnji prokurator samostana sv. Marije (poznat kao naručitelj oltara kod Tripuna Bokanića i pale Jacopa Palme Mlađega u benediktinskoj crkvi sv. Marije, danas u katedrali u Ninu).²⁹ Neposredno nakon toga, prema odluci iz 1572. godine, započeta je izgradnja nove crkve sv. Šimuna, s južne strane sv. Roka. Prema pisanju Carla Federica Bianchija arhitekt je bio iz Venecije, a izgradnju je potpomogla središnja vlast Republike s 500 dukata.³⁰ Pročelje je djelomično završeno 1600. godine, ali se od daljnjih radova odustalo, tako da se

9. Crkva sv. Šime, Zadar
St Simeon's church, Zadar

prazna škrinja i dalje čuvala u kapitularnoj dvorani ženskog benediktinskog samostana sv. Marije. Oštećenu od vlage, popravili su je 1630. godine zlatari Constantino Piazzalonga iz Venecije i Benedetto Libani iz Zadra. Zadarski nadbiskup Oktavijan Garzadori (nadbiskup od 1624. do 1639.) dao je na svečani način 16. svibnja 1632. godine prenijeti tijelo sv. Šimuna iz kapele sv. Roka u crkvu sv. Stjepana, koja je tada promijenila titulara u sv. Šimuna (Šimu). Svečevo tijelo postavljeno je u dotad praznu i obnovljenu škrinju koju je dopremio iz benediktinske crkve sv. Marije. Na veličanstveno organiziranom svečanom prijenosu (opisuju ga Lovro Fondra i Daniele Farlati), a koji će se u sličnoj formi ponoviti pri prijenosu moći lokalnih svetaca na nove oltare u Trogiru (bl. Ivan), Kotoru (bl. Ozana) i Splitu (sv. Dujam), sudjelovali su svi dalmatinski biskupi, mletački providur, kler, redovnici, bratovštine, plemići, građani i seljaci iz okolice. Uoči prijenosa u staroj ranokršćansko-srednjovjekovnoj crkvi sagrađeno je novo svetište kvadratnoga tlocrta koje je projektirao, prema Bianchiju, dominikanac i zadarski plemić Kornelij Nassis. Tada su, napokon, svečeve moći položene u srebrnu pozlaćenu raku koju je davno, od 1377. do 1380. godine izradio Franjo iz Milana, a dopunio reljefima Toma Martinov 1497. godine. Tom se prigodom postavilo pitanje na koji način svečeve moći položiti u škrinju: glavom prema sjeveru (*col capo rivolto alla parte dell'evangelo*), kako je stajao u kamenom sarkofagu, ili nasuprotno, glavom prema jugu, kako je svetac prikazan u reljefu na srebrnom sarkofagu. Nadbiskup Oktavijan Garzadori naredio je da se relikvije usklade s reljefnim prikazom. Stari je kameni sarkofag ugrađen u oltar Sv. Križa (prema Bianchiju kao oltarna menza) koji je sagrađen u sjevernoj crkvenoj lađi. Na njemu je stajala slika Raspeća (sačuvana u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru), ali je taj oltar uklonjen između 1897. i 1932. godine, kada reljef sa svečevim likom Carlo Ceccheli registrira u svetištu crkve (na postoljima uz desni zid), dok se danas koristi kao predoltarnik glavnog oltara.

O prijenosi moći i škrinje svjedoči natpis u kapeli. U njemu se spominje providur za Dalmaciju Antonio Civran, nadbiskup Octavian Garzadori te prokurator svečeve škrinje, zadarski

plemići Šimun i Petar Grisogono Bortolazzi, Marko Begna i Petar Calcina.

Ostaje nejasno kako je škrinja bila izložena od 1632. do 1672. godine, kada je dovršen glavni oltar u onom obliku kakav se sačuvao do danas i na koji je škrinja s moćima bila konačno postavljena.

Prema naredbi Leonarda Foscola 23. lipnja 1647. godine poslani su zaplijenjeni turski topovi u Veneciju, gdje su se od njihove bronce u ljevaonici u Arsenalu iduće godine izlila dva velika kipa anđela. Topovi su zaplijenjeni u ratovima koji su se te godine vodili na dalmatinskom prostoru između mletačke i turske države. Anđeli su postavljeni na rubove mramornoga stipesa dok su u sredinu umetnuta dva međusobno povezana anđela isklesana u kamenu koji poput telamona na uzdignutim rukama nose raku. Foscolovu odredbu zabilježio je u svojoj rukopisnoj knjizi Lovro Fondra (Šibenik, 1644. – Zadar, 1709.) koju je priredio i objavio Bianchi 1855. godine u Zadru. Na temelju toga dekreta Foscolo je magistraturi prokuratora oružja u Veneciji poslao broncu od koje su u Arsenalu (gdje je bila državna ljevaonica) izlivena dva kipa anđela.³¹

Važne podatke o oltaru zabilježio je i Daniel Farlati 1775. godine u petom svesku knjige *Illyricum Sacrum* posvećenom Zadarskoj nadbiskupiji izvješćujući o historijatu škrinje i njezinu lutanju do konačnoga udomljenja na glavnom oltaru crkve sv. Stjepana, navodeći da je odluku o prijenosu svećevih moći i podizanju oltara donio mletački senat te da je providur i vojskovođa Leonardo Foscolo dao da se od topova zaplijenjenih u ratu izliju tri anđela u gotovo prirodnoj veličini. Ti su kipovi tek »godine 1672. preneseni u Zadar i stavljeni ispod škrinje, od kojih jedan drži glavu, drugi noge, a treći sredinu«. ³² Ipak i tu godinu treba, do daljnjega, uzeti s oprezom, jer je u Fondrinjovoj knjizi navedena 1674. godina. Tada su, nakon temeljite obnove zapuštene crkve, koju je poduzeo generalni providur Pietro Civran (providur od 1674. od 1675. godine) postavljeni brončani anđeli na oltar dok je svetište ukrašeno orguljama iz legata Šimuna Armanija.³³

Takav dugotrajan tijek izgradnje oltara sv. Šimuna dijeli sudbinu sa svojim blizancem, oltarom bl. Lorenza/Lovre Giustinianija u staroj mletačkoj katedrali S. Pietro di Castello, na kojemu se rad također otegnuo. Istovremeno Farlatijev navod o tri anđela izlivena u bronci treba korigirati, jer su od toga materijala izrađena samo dva ugaona, dok su središnji anđeli, međusobno povezani poput sijamskih blizanaca, isklesani u kamenu. Autor brončanih i kamenih anđela mletački je kipar Francesco Cavrioli (Seravalle/Treviso, ? – Venecija, 1670.) koji se prvi put spominje u Veneciji 27. svibnja 1637. kada radi na crkvi Santa Maria della Salute koju je projektirao Baldassare Longhena (Venecija, 1698. – 1782.). S Longhenom će otada ostati trajno povezan surađujući s njim na brojnim projektima koje je vodio taj najugledniji mletački arhitekt 17. stoljeća. Prema arhivskim podacima Longhena je sudjelovao i u opremi oltara sv. Šimuna u Zadru.

Dokument datiran 1668./1669. godine dodatno potvrđuje Cavriolijevo autorstvo kipova pa i gradnju oltara. U njemu se spominju: *Signor Francesco Cavrioli Cittadino* i *Signor Baldissera Longhena Protto (...)* et mistro *Lunardo suo giovane tagliapietra condotto da Venezia (...)*. Longhena se spominje kao procjenitelj mramora i posla (*marmi et fatture stimate dal*

10. Oltar bl. Lorenza Giustinianija, Venecija, San Pietro di Castello
Altar of blessed Lorenzo Giustiniani, Venice, San Pietro di Castello

Signor Baldissera Longhena Protto), dok se Leonardo, klesar u više prigoda, navodi kao Longhenin suradnik.

S obzirom da je Longhena bio državni arhitekt (arhitekt u službi Mletačke Republike), to navodi na zaključak da je prema oltara sv. Šimuna u Zadru bila državni projekt iza kojeg je stajala središnja vlast u Veneciji, kojoj je pripadao i Foscolo kao generalni providur, pa se i Longhena u Zadru pojavljuje kao supervizor radova, kao »državni« umjetnik, *Protto della Procuratoria di Supra*.³⁴

Što se tiče oblika oltara i njegove tipologije, dosad je rečeno gotovo sve bitno i poznate su mnoge neoborive činjenice. Zadarski oltar nastajao je u isto vrijeme kao i oltar bl. Lovre Giustinianija u mletačkoj katedrali S. Pietro di Castello. Odluku o podizanju oltara prvom mletačkom patrijarhu donio je Senat 12. travnja 1646. godine, a rad oltarista, kipara i drugih majstora potrajao je sve do 1665. godine. Oltar je projektirao B. Longhena u sklopu redovne djelatnosti kao »državni« umjetnik, *Protto della Procuratoria di Supra*. Oltar je postao prototip za brojne oltare u Mletačkoj Republici, a uključuje anđele, svece ili alegorijske figure koji stoje na rubovima stipesa i nose škrinju sa svećevim relikvijama. Mramorne anđele u Veneciji i brončane u Zadru izradio je isti Francesco Cavrioli i oni su zapravo tipološki i stilski blizanci. Takav tip oltara proširio se i u Dalmaciji, pa ga u varijacijama susrećemo u Trogiru, Splitu, Hvaru, Blatu, Dubrovniku i Kotoru. Iz navedenih podataka može se zaključiti da je nakon prijenosa svećevih moći u crkvu sv. Stjepana (od toga trenutka sv. Šime) i njihova postavljanja u srebrnu škrinju upravo providur Leonardo Foscolo bio odlučujući za izgradnju novoga, mramornog oltara s brončanim

11. Zvonik crkve sv. Ivana Krstitelja, Šibenik
Belfry of the church of St John the Baptist, Šibenik

12. Sat i grb Leonarda Foscola na zvoniku crkve sv. Ivana u Šibeniku
Clock and the coat of arms of Leonardo Foscolo in the belfry of the church of St John the Baptist, Šibenik

i kamenim kipovima anđela koji pridržavaju srednjovjekovnu raku, podigavši je visoko u zrak u novosagrađenom svetištu i na taj način oblikujući scenografiju crkvenog interijera u novome, baroknom ključu. Forma i sadržaj žrtvenika na neponovljiv način svjedoče nove barokne principe u kojima se povezuje staro i novo, srednjovjekovna srebrna i pozlačena škrinja sa suvremenim mramorom, kamenom i broncom, oblikujući »teatralnu« kompoziciju i scenografiju koja dominira u crkvenoj unutrašnjosti. Istovremeno se zadovoljavaju temeljni postulati Tridentskoga koncila u kojima se nalaže povratak izvorima (*ad fontes*) i to ne samo univerzalnim svecima nego i lokalnim kultovima koje će u novom rasporedu, na novim oltarima, slikama i kipovima pomoći da se obnovi i osnaži katolička vjera.

Zaboravljenu i oštećenu škrinju vratio je u funkciju učeni i senzibilni nadbiskup Garzadori dok je njezino izlaganje u novoj scenografiji usmjeravao providur Foscolo. Kad se

takva ideja oblikovala i prihvatila, dobila je državno značenje i na njezinoj realizaciji bio je angažiran glasoviti Baldassare Longhena, državni arhitekt i njegovi suradnici, među kojima je i kipar Francesco Cavrioli. Ideja da se iz bronce zaplijenjenih turskih topova izliju dva anđela rječito potvrđuju što je Foscolo stvarno želio i zbog čega je njegova uloga u oblikovanju dalmatinskog društva neprocjenjiva: umjesto rata zalagao se za mir, umjesto islama vraćao je katoličku vjeru, umjesto zaborava nastojao je oživjeti lokalnu prošlost i tradiciju, umjesto letargije i nereda ukazivao je na značenje Zadra i njegovih vrijednosti koje su zbog rata bile poljuljane i zaboravljene. I sama škrinja neprocjenjiva povijesnoga, vjerskog i društvenog značenja bila je više od stoljeća izvan izvorne funkcije, pohranjena u crkvi sv. Marije, izložena, neumitno, oštećenjima i propadanju!

Uz činjenicu da je s Visovca u Šibenik doveo franjevačke redovnike, Foscolo je u tom gradu ostavio tragove na još dvjema crkvama. Prvi je na zvoniku crkve sv. Ivana. Prema

13. Natpis u lođi zvonika crkve sv. Ivana u Šibeniku
Inscription in the loggia of the belfry of the church of St John the Baptist, Šibenik

14. Crkva sv. Nikole u Šibeniku
St Nicholas' church in Šibenik

zabilježenoj predaji Foscolo je, pri zauzeću Drniša 1648. godine, razrušio brojne građevine dok je s tamošnje sahatkule skinuo sat i ugradio ga na navedeni šibenski zvonik. O tome bi trebao svjedočiti Foscolov grb postavljen uz lođu pri vrhu zvonika te natpis koji se nalazi uklesan u njezinoj unutrašnjosti. Iako nepovratno oštećen, natpis bi zaista mogao upućivati na prijenos satnog mehanizma iz Drniša u Šibenik i njegovo postavljanje na visoki zvonik:³⁵

M^aGNUS HEROS LE^oN(ardus) FOSC(olo)³⁶ / DIVI MARCI PROCVRATOR / DALM(atiae) ET EP(iri) PROV(isor) GEN(eralis) / VICTOR BELLORVM / E DA [...] SVB I[V] [...] [sus] [T]vlit / DELICTIS[Q/C?] S[...] DONAVIT / MED[...] HIC [P]OSITV(m) / MEIS HORIS [...] [D] [...] / ORNAVIT / MDCXLVIII

(Veliki junak Leonardo Foscolo, prokurator Svetoga Marka, generalni providur Dalmacije i Epira, pobjednik u ratovima, od ... pod ... uzeo i dragim ... darovao ... ovdje postavljen mojim satima ... uresio 1648.)³⁷

Foscolov se grb nalazi i na pročelju crkve sv. Nikole u Šibeniku što upućuje na njegove, zasad neistražene, zasluge za tu crkvu u kojoj su se okupljali pomorci i mornari, ali je možda moguće povezano uz prvotnu nakanu da se uz tu crkvu podigne samostan i tu nastane visovački redovnici.

Zbog ratnih zasluga i ukupne politike neosporno je da ni jedan drugi vladar i vojskovođa nije stekao toliku popularnost

15. Grb Leonarda Foscola na pročelju crkve sv. Nikole u Šibeniku
Coat of arms of Leonardo Foscolo on the front façade of St Nicholas' church in Šibenik

u Dalmaciji kao Leonardo Foscolo. O tome svjedoče brojni kameni spomenici s njegovim likom podignuti u javnim prostorima Šibenika, Splita, Hvara i Korčule.

Prema dostupnim podacima Foscolu su prvi spomenik podigli Šibenčani. Mletački majstor (*tagliapietra*) Andrea Galeazzo 6. ožujka 1647. godine obvezao se šibenskoj komuni da će prema svom nacrtu, u roku od četrdeset dana, izraditi od

16. Kip Leonarda Foscola, Split, Muzej grada
Statue of Leonardo Foscolo, *The Split City Museum*

17. Kip Leonarda Foscola, Split, Muzej grada, detalj glave
Statue of Leonardo Foscolo, *The Split City Museum*, detail of the head

18. Kip Leonarda Foscola, Split, Muzej grada
Statue of Leonardo Foscolo, *The Split City Museum*

bijelog kamena kip providura Leonarda Foscola. Kip je trebao biti postavljen na trgu ispred Gradske lože na kamenom postolju s natpisom koji će veličati njegove zasluge u borbi protiv Turaka i uspješnu obranu Šibenika 1647. godine, kako su sami zahvalni građani tražili.³⁸ Isti je majstor prema ugovoru sklopljenom 27. listopada 1653. godine trebao izraditi od korčulanskoga kamena, koji će sam odabrati, spomenik providuru Lorenzu Dolfinu (1652.–1654.), a trebao je stajati na glavnome gradskom trgu u Šibeniku.³⁹ Danas nije sačuvan nikakav materijalni trag navedenih kipova.

U Splitu su sačuvana četiri kipa mletačkih vojskovođa, svojedobno (navodno) pronađena u Duplančića dvorima u Radunici (Lučac), ali o njihovu izvornom smještaju i funkciji nema argumentiranih odgovora.⁴⁰ Danas su tri skulpture u Muzeju grada, a jedna je još uvijek uzidana na kući navedene obitelji pučkoga podrijetla. Jednoj skulpturi u Muzeju nedostaje glava dok su druge dvije u relativno dobrom stanju te se na temelju fizionomijskih sličnosti i mogu povezati s Foscolom. No njihova likovna vrijednost dvojben je i skromna u tvrdoći i stilizaciji te joj nedostaje i pokreta i zanosa.⁴¹ Doduše i u Veneciji tih godina javna portretna skulptura još nije prešla put od jednostavne postrenesansne stilizacije do dinamične forme u kojoj se na likovima prepoznaju emocionalni registri i duhovne osobine.⁴² Teško će se moći odgovoriti na pitanje tko je mogući autor navedenih kipova. Je li riječ o jednoj osobi ili o više njih? Jesu li djela

dopremljena iz Venecije ili su nastala u Dalmaciji (u Splitu, na Braču, Trogiru ili Korčuli gdje su kamenolomi i klesari)? Je li riječ o lokalnim majstorima ili doseljenicima? Rado bih vjerovao da su nastali u dalmatinskoj klesarskoj radionici, ali za to nemam nikakvih argumenata. Konačno i njegov spomenik u Šibeniku izradio je Andrea Galeazzo, doseljenik iz Venecije.

Nekoliko povijesnih podataka sačuvano je i o Foscolovu spomeniku koji je bio podignut u gradu Hvaru. Da je stajao na Pjaci, u istočnom dijelu, uz Standarac može se zaključiti iz proglašavanja kneza Pizzamana 2. siječnja 1685. godine, kojim zabranjuje paljenje vatre *d'itorno il Stendardo e la Stauta di F. M. Foscolo*.⁴³ Pretpostavlja se da je od spomenika (uklonjen već 1691. godine?) preostao ulomak visokog reljefa, u dvorištu kuće Ive Novaka na Pjaci s prikazom donjeg dijela tijela s nogama, ulomcima plašta i štitom grba. Na jednoj strani sačuvana su dva radirana grba s natpisom iz 1654. godine te bubnjevi. Na drugim stranama postolja još su skromniji preostaci: na jednom kula, na drugom upisano: *D.O.M.* a na trećoj kartuša s otklesanim natpisom. Uočena je sličnost u klesanju dekorativnih motiva s Foscolovim spomenikom u Korčuli što je dalo povod zaključku da je hvarski spomenik djelo korčulanskih klesarskih radionica.⁴⁴

Upravo je u Korčuli, na unutrašnjem zidu južnih gradskih vrata 1650. godine Leonardu Foscolu podignut najmonu-

19. Kip Leonarda Foscola, Split, Muzej grada
Statue of Leonardo Foscolo, *The Split City Museum*

20. Reljefni prikaz Leonarda Foscola (?), Split, Duplančića dvori u Radunici
Relief effigy of Leonardo Foscolo (?), *Split, Duplančić mansion in Radunica*

mentalniji spomenik u cijeloj Dalmaciji. Spomenik u donjem dijelu ima oblik slavoluka kojemu su u sredini gradska vrata s komunalnim grbom u tjemenu lučnog otvora, dok je iznad plitki luk s ratničkim amblemima i simbolima isklesanim u plitkom reljefu. U središnjem dijelu ispod luka visoka je niša za Foscolov kip, a u vrhu lav sv. Marka. Ispod niše dva gola dječčića pridržavaju kartušu s natpisom u kojemu se biranim riječima veličaju Foscolove pobjede nad Turcima:

DEVICTORI. BARBAR. GENTIV. ET. INTER. ORBIS. PRINCEPS PROVIDENTISS. o LEONARDO FOSCOLO PROC. D. MARCI. ILLIRIAE. ET AEPERI. SVMO PRAEF. ET. NUMINI. MVNIFICENTISS. o. TESSERA. HANC. P. TROPHEO. AMPLISS. o PERPETUIS. AEVIS. LIBENT. EX. INTIMIS. VOTIS. DICANT. ET. CONSACRANT. ANNo. A. PARTU. VIRGINIS MDCL

Donji dio slavoluka izveden je u bunjatu, sa strana dopunjen glatkim polustupovima koji naglašavaju plastičnost, dok se gornji luk s ukrasima u plitkom reljefu oslanja na plitke pilone. Korčulanski spomenik nastao je prema predlošcima monumentalno oblikovanih slavoluka i portala, ali je njegova izvedba plitko klesanih dekorativnih elemenata koji se povezuju u složenu ali labavo povezanu kompoziciju, svakako rezultat korčulanske klesarske kulture koja je proizvodila raznovrsne arhitektonsko-klesarske cjeline uvijek uvjetovane lokalnim obrtničkim iskustvom i tradicijom.⁴⁵ Može se reći

21. Portret Leonarda Foscola (?), Islam Grčki, Kula Janković (Desnica)
Portrait of Leonardo Foscolo (?), *Islam Grčki, Janković tower (Desnica)*

22. Slavoluk Leonardu Foscolu u Korčuli
Triumphal arch of Leonardo Foscolo in Korčula

da je monumentalno zamišljen slavoluk realiziran plošnim, pretrpanim arhitektonskim i dekorativnim ukrasima s nišom za providurov kip. Njega već dugo nema u niši (navodno je uklonjen 1691. godine, ali moguće i kasnije, u drugoj polovici 19. stoljeća), ali su u nedavnom čišćenju kule Svih Sveti pronađena tri oštećena kamena kipa: dva poprsja i jedan kip do koljena. Jednom poprsju nedostaje glava, drugom su oštećeni dijelovi lica, dok je treći razbijen u više komada. Kada se na trećem kipu povežu sačuvani ulomci, dobije se kip u paradnoj vojnoj odjeći čije je lice nalik Foscolovim kipovima na grafikama i u kamenim portretima iz Splita. Vjerujem da je upravo taj kip mogao stajati u niši na slavoluku s unutarnje strane južnih gradskih vrata, uz gradsku vijećnicu.

Drugi kip pronađen u kuli, portretna bista muškarca s bujnom perikom, za sada nije moguće identificirati, ali se ne može povezati s Leonardom Foscolom, dok je treći obezglavljen. No takvih je portretnih bista podignuto na cijelom području Mletačke Republike, na zidovima vijećnica i komunalnih građevina te na pročeljima crkava i drugih građevina. Brojni su takvi portreti, kako je već naglašeno, naslikani ili izvedeni u grafikama.⁴⁶

I u palači Arneri u Korčuli sačuvan je dopojasni kameni kip generala Foscola izložen u niši polukružnog završetka na sjevernom zidu dvorišta. Providur je u bojnom paradnom oklopu na kojemu je isklesan u plitkom reljefu lav sv. Marka

23. Natpis na Foscolovu slavoluku u Korčuli
Inscription on Foscolo's triumphal arch in Korčula

in moleca. Desnicom pridržava medaljon u obliku srca na kojemu je upisano da je kip podigao Jakov Arneri:

LEONAR. FVSCVL / VIRTVTIS EFFIGIEM / IACOBVS. ARNERI / SERVITVTIS MEMORIA / NEPOTIBVS.

Prema navodu Antonija Paulinija, korčulanskog kroničara, Jakov Arneri bio je Foscolov tajnik.⁴⁷ Danas je kip u niši bez glave, koja se čuva kod vlasnika, i ona u stiliziranoj, koštunjavoj fizionomiji duže kose s bradom i brkovima nedvojbeno pokazuje isti tipološki obrazac prema kojemu su izrađeni kipovi u Splitu. To je jedini kip toga vojskovođe i providura koji je naručio konkretni pojedinac Jakov Arneri, član ugledne korčulanske plemićke obitelji, a ne komunalna zajednica. Utoliko je naručitelj doista mogao biti u Foscolovoj službi te je nakon slavni pobjeda i postignuća u ratovima, u dvorištu obiteljske palače dao podići Foscolov kip u kamenu. Kip je neobično važan jer na njemu natpis potvrđuje identitet portretirane osobe. Njegova sličnost s drugim kipovima u Korčuli i Splitu dokazuje da se u Dalmaciji zaista sačuvala mala galerija kamenih portreta zaslužnoga providura i vojskovođe Leonarda Foscola.

Moguće je da su oba korčulanska Foscolova portreta djelo lokalnih klesara koji su povezani s kamenolomima možda bili u mogućnosti izraditi kip u paradnoj odjeći, stilizirana držanja, nepokretna tijela bez ikakve naznake života. Ipak, podsjetimo da je *mistro Andrea Galeazzo tagliapiera*, koji je izradio kipove Leonarda Foscola i Lorenza Dolfina u Šibeniku, boravio u Korčuli birajući kamen. Tom je prigodom mogao ugovoriti izradu Foscolovih kipova za Korčulu, što je realna mogućnost. Ponovno treba upozoriti da se u novovjekovnoj opremi Korčule, u crkvama, na palačama, ulicama i trgovima ne može pronaći nijedan likovno vrijedan (slobodnostojeći) kameni kip.

Ostaje otvoreno pitanje kada i zašto je došlo do uklanjanja kipova? To se moglo dogoditi zbog naredbe mletačkih vlasti koje su ograničavale slavljenje predstavnika njihove vlasti, ali i u drugoj polovici 19. stoljeća, u vrijeme nacionalnih previranja, kada se i Korčula, poput drugih komuna u Dalmaciji

24. Kip Leonarda Foscola, ulomci pronađeni 2019., nekada u niši slavloluka u Korčuli

Statue of Leonardo Foscolo, fragments discovered in 2019, formerly in a niche of the triumphal arch in Korčula

25. Glava Leonarda Foscola, pronađena 2019.
Head of Leonardo Foscolo, discovered in 2019

26. Niša s kipom Leonarda Foscola, Korčula, Dvorište Palače Arneri
Niche with a statue of Leonardo Foscolo, courtyard of the Arneri Palace, Korčula

našla pred izazovom uvjetovanim povijesnim nasljeđem. Odbacujući kipove mletačkih funkcionara, ti su se Hrvati, gorljivo zastupajući slavenske ideje, obračunavali s rastućim talijanskim nacionalizmom koji je posezao za Dalmacijom kao svojom političkom i povijesnom pokrajinom. Upravo su članovi obitelji Arneri bili među nositeljima narodnjačke politike koja je težila ujedinjenu hrvatskih krajeva, iako je obitelj u doba mletačke vlasti u Dalmaciji pripadala eliti koja je sudjelovala u raspodjeli vlasti pružajući usluge providuru i njegovim suradnicima na otoku i u cijeloj pokrajini.⁴⁸

Foscola su se sjetili i Pažani koji su na pročelje župne crkve postavili 1649. godine ploču s natpisom koji je tijekom vremena oštećen i teško čitljiv, a opisuje i veliča njegove vojne uspjehe.⁴⁹

Kao mogući portret Leonarda Foscola spominje se i kameno poprse, gotovo torzo, u Kuli Stojana Jankovića u Islamu Grčkom. Taj portret tankom linijom stiliziranoga, izduženog, koštunjavog lica s bradom, brkovima i gustom dugom kosom pripada istom modelu prema kojemu su rađeni i drugi njegovi portreti u Splitu i u Korčuli. Nije isključeno da su svi navedeni nastali prema jedinstvenom planu i s istim

zadatkom veličanja i zahvale na njegovoj uspješnoj političkoj djelatnosti koja je na vojnom, kulturnom i vjerskom polju u Dalmaciji ostavila opipljiv trag.⁵⁰ Ti dalmatinski kameni kipovi pokazuju određenu sličnost s Foscolovim portretima na bakrorezima koji su rađeni da bi se providurov lik popularizirao i učinio dostupnim širem krugu zainteresiranih osoba i institucija. Pitanje autora navedenih kipova ostaje izvan dosega mogućih pouzdanih prijedloga. Iako su arhivski dokumenti utvrdili da je mletački klesar i kipar Andrea Galeazzo (oko 1614. – nakon 1653.) za vrijeme svoga zabilježenoga boravka u Dalmaciji izradio spomenike generalnim providurima Leonardu Foscolu (1647.) i Lorenzu Dolfinu (1653.) u Šibeniku, o njegovim radovima i stilu ne može se ništa reći, jer su spomenici naknadno nestali, pa se oni koji su sačuvani, ali nisu popraćeni dokumentima, ne mogu povezivati uz njegovo ime, iako bi bilo teško pomišljati na neko lokalno ime koje bi dobilo zadatak izraditi skupinu portreta ugledne ličnosti izloženih na javnim prostorima najvažnijih dalmatinskih komuna. Ako se navedena skupina portretnih kipova usporedi s portretom nepoznatoga muškarca u lapidariju zadarskoga gradskog muzeja koji je nastao, vjerojatno, sredinom 17. stoljeća, onda će se moći uočiti fizionomijske,

27. Glava Leonarda Foscola koja pripada skulpturi u dvorištu palače Arneri, vlasništvo obitelj Arneri u Korčuli

Head of Leonardo Foscolo from the statue in the courtyard of the Arneri Palace in Korčula, property of the Arneri family

28. Spomenik providuru Pietru Duodu, Kotor, Dvorište Palače Bisanti (uništeno 1945. godine)

Monument to provveditore Pietro Duodo, courtyard of the Bisanti Palace, Kotor (demolished in 1945)

ali ne i stilske razlike, jer su u oba slučaja portreti izvedeni bez nakane da »krajnje« realistično prikažu navedene ličnosti. Ta se stilizirana forma Foscolovih portreta, može se reći, nastavlja na kiparstvo gotičke umjetnosti, pa će tek portreti u mramoru tijekom zrelog *seicenta* donijeti elemente novoga baroknog stila uočljivih i prepoznatljivih fizionomija. Ako se usporede ovdje okupljeni kipovi mletačkih vlastodržaca u Dalmaciji iz sredine 17. stoljeća s datiranim portretom Pietra Duoda iz 1691. godine u atriju palače Bizanti u Kotoru, može se reći da je paradna i pompozna kotorska skulptura (uništena u 2. svjetskom ratu)⁵¹ još uvijek statična i nijema unatoč retorici svojih gesta u kojima je bogati kiparski repertoar dosljedno proveden da bi se naglasilo providurovo značenje, od perike, čipkastog ovratnika, kacige, haljine i nabranih rukava do odložene providurske kape na postolju na kojemu je opširan natpis.⁵²

Navedimo, za kraj, da se uz Leonarda Foscola povezuje rušenje amfiteatra u Saloni. U oslobađanju Solina od Turaka »proslavljeni vrhovni providur Leonardo Foscolo naredio je u proljeće 1647. godine da se okupi seljake iz splitskih i trogirskih kaštela, da željeznim polugama, motikama,

lopatama i ostalim alatima ruše solinske razvaline, eda se u njima ne bi ugnijezdili Turci.«⁵³ Takav postupak ne smije iznenaditi. U ratnim okolnostima i oslobodilačkim akcijama protiv Turaka stradao je i Partenon na atenskoj Akropoli koji su 1687. godine gađali iz topova prema naredbi glasovitog vojskovođe Francesca Morosinija (1619. – 1694.) koji je zbog oslobađanja Peloponeza od Turaka dobio ime *Peloponnesiaco*. Uzoran ratni život, hrabrost, spremnost na žrtvu, potpuna odanost Državi, sposobnost da ohrabri puk i da ga organizira u borbama učinile su te vojskovođe i vlastodršce ličnostima koje se iznimno cijeni, adorira i gleda sa zahvalnošću. Upravo takav bio je Morosini: stoga mu je, jedinom među ratnim herojima, Senat 1687. godine dao podići brončano poprsje na mramornom postolju okićenom amblemima i simbolima – u interijeru Duždeve palače (*Armeria*) – koje je izradio Filippo Parodi.⁵⁴ Njemu u čast Senat je, posmrtno, 1696. godine naručio trijumfalni luk kod Antonija Gasparija sa slikama alegorijske tematike Gregorija Lazzarinija za Salu dello Scrutinio u Duždevoj palači. Bila je to jedna od posljednjih državničkih narudžbi Republike. Morosini je bio jedina povijesna ličnost kojemu je portretni spomenik podignut u Duždevoj palači, što govori o

značenju njegova osvajačkoga pothvata u Grčkoj.⁵⁵ Morosini je tom prigodom iz Grčke kao trijumfalne darove donio, uz ostalo, dva lava koje je Republika postavila na ulaznu terasu u Arsenalu s komemorativnim natpisom iz 1692. godine.⁵⁶ Podsjetimo se da je Nikola Visković iz Perasta opisao pratnju mrtvoga Morosinija (umro 9. siječnja 1694. godine u Nauplionu /Napoli di Romania/ na Peloponezu) u Mletke po peraškim zastavnicima, kojima je Visković tada bio poručnik (*tenente*),⁵⁷ dok je Franjo Visković (Perast, 1665.–1720.) za zasluge u ratu pod vodstvom Francesca Morosinija dobio mletačko plemstvo (*conte*) i kavalirstvo (*cavaliere di San Marco*) te posjede na otoku Visu, u selu Oključna.⁵⁸ Možda je i Foscolo iz Dalmacije sa sobom u Veneciju, nakon povratka iz providurske službe, odnio neku umjetninu iz rimskih vremena koju je mogao pronaći i u Zadru, Ninu, Saloni ili Splitu. O tome zasad nema zabilježenih podataka, ali se o ratnom ambijentu i spomenicima vrijedi podsjetiti i na Vicka

Martinovića, sudionika osvajanja Korinta u postrojbama Francesca Morosinija, koji u rodni Perast nije donio grčku skulpturu nego granitnu kuglu (*vulgo* »balota« u nekadašnjem govoru starih Peraštana) koja na dnu Velje ulice stoji kao diobeni znak koji taj bokeljski grad dijeli na istočni dio, Luku i Penčice na zapadu.⁵⁹

U ratnom vihoru sredine i druge polovice 17. stoljeća Dalmacija je bila poprište sukoba, napada, osvajanja, junaštva i stradanja te velikih seoba koje su promijenile sliku cijele pokrajine. U tim dramatičnim događajima ime Leonarda Foscola još i danas izaziva živ interes jer je svojim ukupnim djelovanjem ostavio duboki trag. Zanimanjem i zauzimanjem za umjetnost pokazao je kako i usred ratnih operacija može ostati prostora za kreativno djelovanje koje je doprinijelo modernoj opremi crkava, zvonika i oltara, dok su njegovi sačuvani portreti odraz duha vremena u kojemu su se veličali istaknuti pojedinci zaslužni za društvenu zajednicu i njezin identitet.*

Bilješke

* Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom broj HRZZ-IP-2018-01-3844 »Eugen Savojski (1663.–1736.) i gradovi tvrđave jugoistočne granice Habsburške monarhije«.

1 Termin Mletačka Albanija odnosi se na Boku Kotorsku. Usp. MILOŠ MILOŠEVIĆ, Zašto se Boka kotorska u mletačkim izvorima nazivala »Mletačkom Albanijom«, u: *Zbornik izveštaja o istraživanjima Boke Kotorske*, 3 (1885.), [Spomenik CXXVII Odeljenje Istorijskih nauka 5, SANU, Beograd 1986.], 239–243.

2 Navodim godine Foscolove vladavine prema: RENATA TARGHETTA, Leonardo Foscolo, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 49 (1997.), elektronsko izdanje <[http://www.treccani.it/enciclopedia/leonardo-foscolo_\(Dizionario-Biografico\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/leonardo-foscolo_(Dizionario-Biografico)/>) (20. kolovoza 2019.). Imena providura i vrijeme njihove vladavine donijeti su i u knjizi Lovre Fondre koju je za tisak priredio i dopunio Carlo Federico Bianchi. Usp. LORENZO FONDRA, *Istoria della insigne reliquia di San Simeone profeta*, Zara, 1855., 287.

3 RENATA TARGHETTA (bilj. 2). U hrvatskoj historiografiji Foscolo je česta istraživačka tema, ali ne postoji cjelovita monografska analiza njegova djelovanja. Usp. i FRANJO DIFNIK, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*, Split, 1986.

4 Josip Soldo donosi podatke o sastancima Leonarda Foscola i visovačkoga gvardijana o. Mije Bogetića u dvorištu Biskupske palače u Šibeniku. Poznato je da je 17. prosinca 1647. postignut »ugovor o ustanku i prijelazu u mletačko podaništvo naroda iz Petrova polja«. Soldo donosi i podatke o gotičkoj kući »Foscolo« gdje su franjevci oblikovali samostan. Usp. JOSIP ANTE SOLDI, Samostan sv. Lovre u Šibeniku, u: *Kačić*, 1 (1967.), 7, 16–19. O tome su pisali i Stjepan Zlatović i Krsto Stošić. STJEPAN ZLATIČIĆ, *Franovci države Presv. Otkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1888., 78–105. Zlatović naziva Foscola vojvodom! KRSTO STOŠIĆ, *Samostan sv. Lovre*, rukopis, Muzej grada Šibenika.

5 Prijevod Bratislav Lučin. Natpis na slici donosi i Federico Antonio Galvani. Usp. FEDERICO ANTONIO GALVANI, *Il re d'armi di Sebenico*, sv. 2, Venezia, 1884., 54. Njegovo čitanje neznatno se razlikuje od postojećega. Ispod njega je stariji natpis koji je u nesprennoj restauraciji prepisan preko izvornika. Usp. i JOSIP ANTE SOLDI (bilj. 4), 17.

6 ALFONS PAVICH pl. PFAUENTHAL, *Prinosi povjesti Poljica*, Sarajevo, 1903., 79.

7 MIGUEL FALOMIR, Lotto's portraits: their conception and execution, u: *Lorenzo Lotto. Portraits*, (ur.) Enrico Maria dal Pozzolo, Miguel Falomir, Matthias Wivel, Madrid, 2018., 79, 82, bilj. 91. Autor citira poznato opažanje G. P. Lomazza koji, skandaliziran činjenicom da su trgovci i bankari naručivali svoje portrete u oklopu sa žezlom, zaključuje da je to »zaista smiješna stvar koja pokazuje nedostatak osjećaja i prosudbe i od portretiranoga i portretista«. Usp. GIOVANNI PAOLO LOMAZZO, *Trattato dell'arte della pittura*, Milano, 1584., 434.

8 PAOLO DELORENZI, *La galleria di Minerva. Il ritratto di rappresentanza nella Venezia del Settecento*, Venezia – Verona, 2009. Autor je donio cijelu galeriju portreta mletačkih političkih figura 18. stoljeća. Autor bilježi i portrete generalnih providura za Mletačku Dalmaciju i Albaniju. U prvom redu to je prokurator i providur Girolamo Foscarini čiji je portret otisnuo u grafici Jacopo Piccini 1652. godine. Navedeno grafiku i portret u mramoru koji je nekada bio u Zadru naručili su hrvatski i albanski vojnici (*Soldati delle Nationi Crouata et Albanese*). Usp. ISTO, 6, 43, sl. 8. Možda je upravo fragmentarno sačuvan kameni portret u lapidariju Muzeja grada Zadra spomenik G. Foscariniju koji su naručili »hrvatski i albanski vojnici«, a navodi se u natpisu na bakrorezu Jacopa Piccinija 1652. godine.

Delorenzi navodi i sljedeće portrete:

- a) Alessandro dalla Via, *Portret generalnog providura Mletačke Dalmacije i Albanije Alvisea (Sebastijana) III. Moceniga*. Usp. ISTO, 584, sl. III, 273. Mocenigo je bio providur 1696. – 1702.
- b) Fortunato Pasquetti, *Portret generalnog providura Mletačke Dalmacije i Albanije Girolama Marije Balbija*, Venezia, Ca' Rezzonico. Usp. ISTO, 181–182, 260, sl. 105. Balbi je bio providur 1751. – 1753.
- c) Fortunato Pasquetti, *Portret generalnog providura Mletačke Dalmacije i Albanije Jacopa Boldù*. Usp. ISTO, 182, 260, sl. 106. Boldù je bio providur 1744. – 1748.
- d) Alessandro Longhi, *Portret generalnog providura Mletačke Dalmacije i Albanije Antonija Renierija*. Usp. ISTO, 205, 268, sl. 121. Renier je bio providur 1765.
- e) Bernardino Castelli, *Portret generalnog providura Mletačke Dalmacije i Albanije Angela Dieda*. Usp. ISTO, 227–228. Diedo je bio providur 1789. – 1792.
- f) Vincenzo Guarana, *Portret generalnog providura Mletačke Dalmacije i Albanije Andrea Querinija*. Usp. ISTO, 221, 275, sl. 133, tab. XV. Querini je bio providur 1795. – 1797.
- Popis providura za Dalmaciju i Boku vidi u LORENZO FONDRA (bilj. 2), 282–289.
Postavljanje (auto)portreta u ovalni okvir sa simboličnim znakovljenjem i natpisom sa strana koristio je i Bartolomé Esteban Murillo oko 1670. godine. Usp. XAVIER F. SALOMON i dr., *Murillo: The Self-Portraits*, New York, 2017.
- 9
PAOLO DELORENZI, *La Galleria di Minerva. Il ritratto di rappresentanza nella Venezia del Settecento*, Verona, 2009., XII–XIV.
- 10
Isto, XIV–XV.
- 11
MARTIN GAIER, *Facciate sacre a scopo profano. Venezia e la politica dei monumenti dal Quattrocento al Settecento*, Venezia, 2002. Vidi i: MASSIMO FAVILLA – RUGGERO RUGOLO, *Baroque Venice: Splendour and Illusion in a "Decadent" World*, Schio (Vicenza), 2009.
- 12
ALESSIA GIACHERI, *Stefano Mozzi Scolari »stampadore e miniatore di stampe di rame« nella Venezia del Seicento: vita, attività, eredi, Bibliothecae*, sv. 1–2, Perugia, 2012., 94–120; LUCA TREVISAN – GIULIO ZAVATTA, *Incisori itineranti nell'area veneta nel Seicento. Dizionario bio-bibliografico*, Verona, 2013., 111–112.
- 13
LUCA TREVISAN – GIULIO ZAVATTA (bilj. 12), 88 – 89; ELENA BOTTER, *Giacomo Piccini incisore (c. 1619–1660)*. Tesi di laurea, Padova, Facoltà di Lettere e Filosofia, 2002.
- 14
Grafiku posjeduje Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (Portreti u grafičkoj zbirci, Inv. 192).
- 15
Na antikvarnom tržištu nalaze se i kasniji otisci navedenog portreta.
- 16
Grafiku posjeduje Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (Portreti u grafičkoj zbirci, Inv. 191). Prema istom obrascu nastao je i portret generalnoga providura za Dalmaciju Gerolama Foscarinija koji je na toj funkciji bio poslije Foscola, od 1650. do 1652. godine. Njegov je portret izrađen 1655. godine. Usp. Portreti u grafičkoj zbirci Hrvatskog državnog arhiva, Inv. 207.
- 17
ARSEN DUPLANČIĆ, Građa za poznavanje kliške tvrđave do početka 19. stoljeća, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 17 (1991.), 212. Grafika se čuva u Museo civico Correr u Veneciji. Autor navodi da potječe iz 1650. godine.
- 18
U desnom donjem kutu upisano je: *Gio Priv*. Možda je riječ o potpisu gravera.
- 19
Bakrorez se čuva u Museo Correr u Veneciji (Prov. Correr, Raccolta uomini illustri, n.o 64, negativ M 4315.). Fotografiju posjeduje Arheološki muzej u Splitu.
- 20
FRANJO DIFNIK (bilj. 3), 4.
- 21
Natpis i ime autora nisam znao identificirati.
- 22
Uz vedute su natpisi: *Spalato; Obrowatio di sotto; Tyn; Goritza; Ostravitze*.
- 23
Uz prikaze su upisane legende: *Scala nel territorio di Clyssa et Spalato (...), Ostro; Spalato; M. Di Paludi; S. Ger(oli)mo; Sasso, Vranitza; Stinia vela; Levante; Cucho; C.Badessa; C.Suzurac; Grebeno, Clysa; Vrnista; Tra(...)*.
- 24
Natpisi glase: *Carin, Biliani, Suchowari, Obrowatio di basso*.
- 25
Uz vedute su sljedeći natpisi (u smjeru kazaljke na satu): *Fortezza di Salona abruciata; Novigrado, Semonicho, Islan, Vrna, / Scharodona, porto / Sebenicho, La Diff(es)a di Sebenico Contra Turchi, S. Gio (vanni), For(tezz)a di S. Nic(ol)o / Dernis, Chnin, / Risano, porto /, Nadino / Polisan, Fortezza Del Sasso abruciata*. U imenu *Polisan* možda se krije Poličnik. Teško da je riječ o lokalitetu Pojišan u Splitu. Za razliku od Splita koji je prikazan s gradskim zidinama i utvrdama, gotovo bez građevina, Šibenik i drugi gradovi, naselja i utvrde prikazani su kao vedute u prostoru i krajoliku. Pitanje predložaka ostaje otvoreno za buduća istraživanja jer se brojni modeli mogu naslutiti i prepoznati.
- 26
Upisane legende: *Clysa; Scala della parte di (?) Lanno 1651* (natpis djelomično nečitljiv).
- 27
ARSEN DUPLANČIĆ, Prilog poznavanju obrane Splita u XVII i XVIII stoljeću, u: *Vesnik Vojnog muzeja u Beogradu*, 31 (1989.), 139–140. Autor navodi da se utvrda Polisan odnosi na Poljica između Zadra i Nina. ISTI, *Jedna faza razvoja splitskih utvrda (1648.)*, u: *Mogućnosti*, 1–3 (1994.), 161–162.
- 28
DARIO DELORENZI (bilj. 9), 6, 43, sl. 8.
- 29
RADOSLAV TOMIĆ, Zadarska slika Palme Mlađeg u Ninu, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 34 (1994.), 231–237.
- 30
BOJAN GOJA, Prilog poznavanju nedovršene crkve sv. Šime u Zadru, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32 (2008.), 99–106.
- 31
LORENZO FONDRA (bilj. 2), 233–234.
- 32
DANIELE FARLATI, *Illyricum Sacrum*, sv. V, Venetiis, 1775., 162.
- 33
LORENZO FONDRA (bilj. 2), 236.

- 34
RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije. Kiparstvo II.*, Zadar 2008., 90–97; tu je navedena starija literatura. Nakon toga vidi: BOJAN GOJA, *Contributo per l'altare maggiore di San Simeone a Zara: Baldassare Longhena, Francesco Cavrioli e »mistro« Lunardo*, u: *Arte Veneta*, 68 (2011.), 250–257.
- 35
FEDERICO ANTONIO GALVANI (bilj. 5), 52–54.
- 36
Možda *FUSC(ulo)*.
- 37
Preveo Bratislav Lučin. Tekst djelomično donosi i F.A. Galvani. Usp. FEDERICO ANTONIO GALVANI (bilj. 5), 53. (Galvani se poziva i na: *Libro rosso /data 25 novembre 1648/*, str. 443.)
- 38
BOJAN GOJA, Andrea Galeazzo i spomenici generalnim providurima Leonardu Foscolu i Lorenzu Dolfinu, u: *Peristil*, 60 (2017.), 35–46. Ugovor s majstorom na stranici 42. Nije se sačuvalo nikakav trag od spomenika.
- 39
BOJAN GOJA (bilj. 38), 36, 43.
- 40
Kipovi su možda uklonjeni s obližnjeg bastiona Contarini koji je srušen. Jedna kuća u ulici Duplančića dvori na Lučcu zove se »kuća Foškolo«. Lučani stanovnike tih kuća nazivaju »Štatulovi«, odnosno »oni od statua«. Usp. ELVIRA ŠARIĆ KOSTIĆ, *Kameni grbovi iz Muzeja grada Splita*, Split, 2018., 40–41.
- 41
CVITO FISKOVIĆ, Javni spomenici starijeg doba u Dalmaciji, u: *Novo doba*, 318 (25. prosinca 1939.), 29–30; ISTI, Doprinos poznavanju kliške tvrđave, u: *Napredak – hrvatski narodni kalendar* [Sarajevo], 30 (1939.), 17–18; KRUNO PRIJATELJ, *Barok u Splitu*, Split, 1947., 47–48; ISTI, *Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1956., 54, 119, sl. 37; ARSEN DUPLANČIĆ (bilj. 17), 213.
- 42
MARTIN GAIER, *Facciate sacre a scopo profano. Venezia e la politica dei monumenti dal Quattrocento al Settecento*, Venezia, 2002.
- 43
JOŠKO KOVAČIĆ, Od mletačke do hrvatske zastave, u: *Kruvenica*, 26 (2013.), 37.
- 44
JOŠKO KOVAČIĆ, Foscolov spomenik u Hvaru, u: *Kruvenica*, 27 (2013.), 40–42.
- 45
CVITO FISKOVIĆ, Urbanističko usavršavanje Korčule Kanaveličeva vremena, u: *Mogućnosti*, XIX/2 (1972.), 115–119; IGOR FISKOVIĆ, *Kulturno-umjetnička prošlost pelješkog kanala*, Split, 1972., 89, sl. 27; KRUNO PRIJATELJ, Barok u Dalmaciji, u: ANĐELA HORVAT – RADMILA MATEJČIĆ – KRUNO PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 677–678.
- 46
Zahvaljujem voditeljici arheoloških istraživanja u kuli Svi Sveti mag. Marti Kalebota. Jednako tako zahvaljujem Nađi Lučić, voditeljici Restauratorskog odjela HRZ u Dubrovniku, gradonačelniku Korčule ing. Andriji Fabrisu te gospođi Ruži Arneri koji su mi pomogli da vidim kipove te dozvolili njihovo publiciranje.
- 47
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 41), 29.
- 48
Jedan ogranak promijenio je i prezime Arneri u Arnerić. Na istoj slavenskoj liniji bili su i njihovi rođaci Borelli u Zadru.
- 49
CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. 2, Zara, 1879., 14; JOSIP CELIĆ, *Pag kroz rukopis Đure Sabe*, Pag, 2015., XXXII, 74; BOJAN GOJA (bilj. 38), 40.
- 50
IVAN BASIĆ, *Od Domus episcopi do Kule Jankovića. Prostorni razvoj Kule Stojana Jankovića u Islamu Grčkom*, Zagreb 2010., 54 – 55; BOJAN GOJA (bilj. 38), 40–41. Usp. i KRUNO PRIJATELJ (bilj. 45), 782–783. Autor spominje kipove u Šibeniku, Splitu i Islamu. Usp. i: IVO PETRICIOLI, *Vrijeme baroka*, u: TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom*, Zadar 1987., 553. Autor spominje da se »u dvorištu kuće nekad Stojana Jankovića (danas Desnica) nalazi portretna kamena bista, vjerojatno providura L. Foscola«. Podrijetlo kamene biste nije poznato. Moguće je da je izvorno bila u Zadru pa naknadno prenijeta u Jankovićevu kuću u Islamu. Stoga nije jasno radi li se o javnoj ili privatnoj narudžbi.
- 51
Kip je publicirao Cvito Fisković 1953., a potom Kruno Prijatelj 1956., usp. CVITO FISKOVIĆ, O umjetničkim spomenicima grada Kotora, u: *Spomenik SANU*, 103 (1953.), 99–100, sl. 3. Fisković opaža da je kip »rustično klesan u marcijalnom stavu, poput Foscolovih kipova u Splitu«. Usp. i KRUNO PRIJATELJ, *Umjetnost XVII. i XVIII. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1956., 119, sl. 36. Više podataka donosi Tazio Zipper (Piero Pazzi). Usp. TAZIO ZIPPER, *Kotor. Novi ilustrirani gradski vodič*, Venecija, 2013., 246–246, 249. Kaciga koja je stajala na postolju uz Duodov portret sačuvana je u lapidariju uz crkvu sv. Mihovila u Kotoru. Treba podsjetiti da su Arneri i Bizanti bili povezani ženidbenim vezama: 9. siječnja 1695. godina udala se Franica Nikole Bisantija za Rafaela Jakovljeva Arnerija. Nikolov otac Jakov Arneri dao je podići spomenik Leonardu Foscolu u dvorištu svoje palače, dok je u atriju palače Francicina oca Nikole Bisantija podignut spomenik Pietru Duodu i to 1691. godine. Može se pomišljati da je korčulanski Foscolov spomenik bio model za Bisantijevu intervenciju, u trenutku obnove palače nakon potresa 1667. godine, koju su vodili korčulanski klesari ukrasivši dvorište terasama, stubištima i kamenom ogradom s klesanim stupićima. U palači su znali, prema potrebi, odsjedati providuri. Prema opsežnom natpisu na dvije strane postolja koji je objavio Tazio Zipper (Piero Pazzi) spomenik je podignut zalaganjem kotorske općine zaslužnomu gradskom providuru koji se istaknuo u borbama protiv Turaka. TAZIO ZIPPER, *Kotor. Novi ilustrirani gradski vodič*, Venecija 2013., Usp. i VINICIJE B. LUPIS, *Baštinske teme Boke kotorske*, Dubrovnik – Zagreb, 2013., 305–307 (sa starijom literaturom).
- 52
KRUNO PRIJATELJ (bilj. 45), 119.
- 53
LUKA JELIĆ, *Raccolta di documenti relativi ai monumenti artistici di Spalato e Salona*, u: *Bulletino di archeologia e storia dalmata*, 17 (1894.), 35.; CVITO FISKOVIĆ, Rušenje i raznošenje solinskih spomenika, u: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 53 (1950.–1951.), 201.
- 54
PAOLA ROSSI, *Sculpture in Venice in the Seventeenth Century*, u: *Venice. Art and Architecture*, (ur.) Giandomenico Romanelli, Köln, 2005., 449–450, 455; PAOLA ROSSI, *La scultura a Venezia da Sansovino a Canova*, (ur.) Andrea Bacchi, Milano, 2000., sl. 559. U njegovoj je službi na Peloponezu bio Frano Visković iz Perasta

čiji se dopojasni lik, slične ikonografije, sačuvao na portretu koji je, misli se, izradio Tripo Kokolja. MARIJA MIHALIČEK, *Ostavština porodice Visković u Perastu*, Kotor, 2016., 62–63.

55

FRANCIS HASKELL, *Mecenati e pittori: Studio sui rapporti tra arte e società italiana nell'età barocca*, Firenze, 1966., 382; CLAUDIA CROSERI, *Opere profane di Gregorio Lazzarini*, u: *Arte in Friuli, Arte a Trieste*, 18–19 (1999.), 47–48.; MASSIMO FAVILLA – RUGGERO RUGOLO (bilj. 11), 54–55.

56

GIULIO LORENZETTI, *Venice and its Lagoon*, Trieste, 1985., 316–317; ANTONELLA SACCONI, *L'avventura archeologica di Francesco Morosini ad Atene (1687.–1688.)*, Roma, 1991. O Morosiniju su 2019. godine priređene dvije izložbe u Veneciji.

Prva *Francesco Morosini: ultimo eroe della Serenissima tra storia e mito* u Museo Correr otvorena od 28. lipnja 2019. do 6. siječnja 2020., a druga *Francesco Morosini in guerra a Candia e in Morea* u Palazzo Corner Mocenigo (12. lipnja do 5. studenog 2019.).

57

PAVAO BUTORAC, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast, 1999., 397.

58

MARIJA MIHALIČEK, *Ostavština porodice Visković u Perastu*, Kotor, 2016., 63. Portret co. Frana Viskovića u paradnoj vojnoj opremi s odlikovanjima i grbom izradio je 1703. godine Tripo Kokolja.

59

PAVAO BUTORAC (bilj. 57), 119.

Summary

Radoslav Tomić

Provveditore generale Leonardo Foscolo and Art in Dalmatia

Leonardo Foscolo (Venice, 1588–1660) was the *provveditore generale* of Venetian Dalmatia and Albania from 1645 to 1650. The seat of the *provveditore* and the state administration that governed the province was the *Provveditore's Palace* in Zadar.

The first part of the paper analyses those portraits of *provveditore* Leonardo Foscolo that were made in oil on canvas or as graphic prints and are directly related to his governance and activities in Dalmatia. The only oil on canvas is kept in the monastery of St Laurence in Šibenik. The inscription on it indicates that it was under Foscolo's patronage that the Franciscan monks from Visovac fled to Šibenik before the Turks, where they obtained permanent residence and a newly constructed church with a monastery. A larger group of portraits are graphic prints, which apart from Foscolo's effigy or bust with the symbols of government and war emblems, show specific cities, towns, and fortifications in Dalmatia, where he engaged in liberation struggle.

The second part of the paper explores Foscolo's role as a donor and art patron, particularly in the construction of St Simeon's altar in Zadar's church of the same name, which was commissioned by him and designed by sculptor Francesco Cavrioli. Two monumental angels carrying the chest with the saint's relics were made of melted Turkish cannons seized in battles, and placed on the marble *stipes* of the high altar in St Simeon's church. The church is located next to the *Provveditore's Palace* and, because of the significance of the saints' relics, became the focus of "state" ceremonies asserting the Venetian rule over Dalmatia.

Foscolo also left his mark in Šibenik. According to an unconfirmed tradition, he commissioned a clock mechanism for the belfry of St John's church, which he had transferred from the conquered Drniš as a spoil of war, as evidenced by an inscription in his loggia, which also contains Foscolo's coat of arms with the *provveditore's* hat. The same coat of arms is to be seen on the front façade of St Nicholas' church in Šibenik, which may indicate his merits in the construction or equipment of the church, next to which, according to the older sources, a monastery was originally planned to house the friars fleeing from Visovac.

For his merits in the wars against the Ottoman Turks throughout Dalmatia, Foscolo gained an undisputed reputation, resulting in the fact that numerous communes erected public monuments to him as a sign of honour and gratitude. It is this group of public monuments picturing Foscolo that are discussed in the third part of the paper, whereby those in Šibenik, Split, Hvar, Korčula, Pag and Islam Grčki are analysed on the basis of preserved artworks, documents, and scholarly literature. Besides this group of public monuments, the paper discusses a portrait bust in the courtyard of the Arneri Palace in Korčula, which, according to the preserved inscription, was commissioned by Jakov Arneri, while the original placement and commissioner of a portrait in the Janković tower (Desnica), possibly Foscolo's, could not be established.

Keywords: *provveditore* Leonardo Foscolo, Dalmatia, Zadar, Šibenik, Split, Hvar, Korčula, Venice, portraits, art

Izvori ilustracija i autori fotografija / Sources of illustrations and photo Credits

Višnja Bralić

The Cult of Saint Euphemia, the Patron Saint of Rovinj, and the Venetian Politics of Co-creating Local Identities in Istrian Communities in the 15th Century / *Kult sv. Eufemije, zaštitnice Rovinja i venecijanska politika sukreiranja lokalnih identiteta u istarskim zajednicama 15. stoljeća*

1: © Museo Correr, Venezia (Giuseppe Rosaccio, *Viaggio da Venezia a Costantinopoli, per mare e per Terra, & insieme quello di Terra Santa*, Venetia: Giacomo Franco, 1598, fol. 7v)

2–10: Ljubo Gamulin

Anna Boreczky

Historiography and Propaganda in the Royal Court of King Matthias: Hungarian Book Culture at the End of the Middle Ages and Beyond / *Historiografija i propaganda na dvoru kralja Matije Korvina. Mađarska kultura knjige krajem srednjega vijeka i dalje*

1–11, 14, 16–18: © National Széchényi Library, Budapest (Országos Széchényi Könyvtár)

12, 13: © Heidelberg University Library (Universitätsbibliothek Heidelberg)

15: From Wikimedia Commons, the free media repository

Ivan Gerát

Saint George Between Media and Functions / *Sv. Juraj između medija i funkcija*

1: Image courtesy National Gallery of Art, Washington DC

2: <https://www.metmuseum.org/art/collection/>, Public Domain

3: <https://www.metmuseum.org/art/collection/>, Public Domain

4, 5: Ivan Gerát

6: Archive of the Institute of Art History of the Slovak Academy of Sciences

Ivan Ferenčak

The Illustrations in the Glagolitic Books Printed by Bishop Šimun Kožičić Benja in Rijeka (1530–1531) / *Ilustracije u glagoljskim knjigama biskupa Šimuna Kožičića Benje tiskanim u Rijeci (1530.–1531.)*

1: Tamara Runjak, *Rijetkosti u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: katalog inkunabula i knjiga 16. stoljeća*, Zagreb, 2011.

2, 7–10: Zagreb, Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, R-600, snimio Ivan Ferenčak 2019.

3: Ivan Ferenčak, 2019.

4: Biblioteca nazionale Marciana, Venezia, BM – Rari Ven. 579 (su concessione del Ministero per i Beni e le Attività Culturali – Biblioteca Nazionale Marciana. Divieto di riproduzione).

5: Biblioteca nazionale centrale di Firenze, Firenze, MAGL.2.1.109 (su concessione del Ministero dei beni e delle attività culturali. Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. Divieto di riproduzione)

6: Bibliothèque nationale de France, Paris, département Musique, RES-1527.

11: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, RIIA-8°-8.

12: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, RIIA-16°-5.

Milan Pelc

Panegyric Emblem Books, Jesuits and the Habsburg Emperors: Some Examples Related to 17th-Century Croatia / *Panegirički amblemi i habsburški carevi – primjeri iz 17. stoljeća povezani s hrvatskom kulturnom sredinom*

1: © Hrvatski povijesni muzej, Zagreb / Croatian History Museum

2: © University Library, Budapest / Egyetemi Könyvtár, Kézirattár

3–20: © Austrian National Library, Vienna / Österreichische Nationalbibliothek

Polona Vidmar

Cæsari in mis omni hora fidelis servivi: The Portraits of Sigismund Herberstein and Walter Leslie in Diplomatic Robes / *Cæsari in mis omni hora fidelis servivi: Portreti Žigmunda Herbersteina i Waltera Leslieja u diplomatskim odorama*

1–2, 4, 6: Knjižnica Ivana Potrča Ptuj / Ivan Potrč Library Ptuj

3: *Hollstein's German Engravings, Etchings and Woodcuts 1400–1700*, vol. XIII A, 1984

5, 10, 13: Google Books

7–9, 11–12: Polona Vidmar

Nóra G. Etényi

Broadsheets with Engravings in a Manuscript Chronicle from Ulm: Visual Representations of the Hungarian Kingdom on German Political Leaflets during the War of Reconquest (1683–1699) / *Grafički plakati u rukopisnoj kronici iz Ulma: Vizualna reprezentacija Ugarskog Kraljevstva na njemačkim političkim letcima tijekom Velikog turskog rata (1683.–1699.)*

1, 4: © Austrian National Library Portrait Collection, Vienna / Österreichische Nationalbibliothek Porträtsammlung

2, 3, 6: © Hungarian National Museum, Budapest / Magyar Nemzeti Múzeum

5, 7: © National Széchényi Library, Budapest, Apponyi Sammlung / Országos Széchényi Könyvtár, Apponyi Metszet

Werner Telesko

Graphic prints of the Josephine period (1765/1790) and the propaganda of 'Religious Tolerance' / *Grafički listovi Jozefinskog razdoblja (1765./1790.) i propaganda "Vjerske tolerancije"*

1: © Austrian National Library, Vienna

2: © Austrian National Library, Vienna

3: © Vienna Museum

- 4: © Vienna Museum
5: © Vienna Museum
6: © Vienna Museum

Martina Frank

Representing the Republic in Seventeenth-Century Venice / *Predstavljanje Republike u Veneciji 17. stoljeća*

- 1, 3, 4, 5, 12: © Austrian National Library, Vienna / Österreichische Nationalbibliothek
2, 15: Martina Frank
6: © University Library of Padua / Biblioteca universitaria di Padova
7: © McNay Art Museum
8: Cat Bauer (<https://venetiancat.blogspot.com/2016/11/thanksgiving-in-venice-celebrates-black.html>)
9, 10: <https://www.lamoneta.it/topic/157941-medaglia-nicol%C3%B2-contarini/>
11: © José Luiz Bernardes Ribeiro / CC BY-SA 4.0
13: Internet culturale
14: © Marciana National Library / Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia
16: © Museo Civico del Castello di San Giusto, Trieste

Bálint Ugyr – Maja Žvorc

The Čakovec Stone Bust Collection: New Identifications, Possible Dating and the Identity of its Commissioner / *Zbirka kamenih bisti u Čakovcu: Nove identifikacije, moguće datacije i naručitelj*

- 1, 4, 6, 8, 10: Jovan Kliska
2: © Austrian National Library (Österreichische Nationalbibliothek), Vienna
13, 15: © Museum of Međimurje (Muzej Međimurja), Čakovec
3, 5, 7, 9, 11, 14, 16: *Corpus Juris Hungarici*, Tyrnaviae, 1751.
12: © National Széchényi Library (Országos Széchényi Könyvtár), Budapest
17, 18: © National Archives of Hungary (Magyar Nemzeti Levéltár), Budapest
19: Bálint Ugyr

Damir Tulić

Glory Crowned in Marble: Self-promotion of Individuals and Families in Seventeenth- and Eighteenth-Century Monuments in Istria and Dalmatia / *Slava okrunjena mramorom: Samopromocija osoba i obitelji na spomenicima 17. i 18. stoljeća u Istri i Dalmaciji*

- 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17: Damir Tulić
14: Samo Štefanac

Jasminka Najcer Sabljak

Portraits of Habsburg Rulers in the Aristocratic Collections of Eastern Croatia / *Portreti vladara obitelji Habsburg u plemićkim zbirkama istočne Hrvatske*

- 1, 2: © Galerija Matice srpske, Novi Sad
3: Francisca Clary-Aldringen
4: Davor Šarić

Danko Zelić

Projekt Fausta Vrančića za opsadu Ostendea iz 1603. godine / *Faust Vrančić's Design for the Siege of Ostend from the Year 1603*

- 1: Matthias Dögen, *Architectura militaris moderna* (...), Amstelodami, 1647., 354–355.

2–4: © Rijksarchief in België / Archives de l'État en Belgique, Algemeen Rijksarchief / Archives générales du Royaume, Fond Duitse Staatssecretarie / Secrétairerie d'État Allemande, 413, p. 309

5: Pompeo Giustiniano, *Delle guerre di Fiandra libri 6. Di Pompeo Giustiniano del Consiglio di guerra di S. M. C. (...) Posti in luce da Giuseppe Gamurini (...) con le figure delle cose più notabili*, In Anversa, 1609., 84–85

Radoslav Tomić

Generalni providur Leonardo Foscolo i umjetnost u Dalmaciji / *Provveditore generale Leonardo Foscolo and Art in Dalmatia*

- 1–30: Fotografije iz arhive autora
4: Presnimak iz: Alfons Pavich pl. Pfauenthal, *Prinosi povijesti Poljica*, Sarajevo, 1903., 79.

Petar Puhmajer

Dvorac Cernik – kontinuitet i mijene predturskog nasljeđa u barokno doba / *The Cernik Castle – Continuity and Change in the Pre-Ottoman Heritage during the Baroque Era*

- 1, 2, 9: Paolo Mofardin, Fototeka IPU
3 a, b; 6 a, b, c, d: arhitektonski snimak Sanja Štok i Barbara Kulmer, grafička obrada Marin Čalušić
4, 7, 10, 11: Petar Puhmajer
5: © Generallandesarchiv, Karlsruhe

Bojan Goja

Kuća Cattinelli 1772. godine: prilog poznavanju stambene arhitekture u Zadru u 18. stoljeću / *The Cattinelli House in 1772: A Contribution to Our Knowledge of Housing Architecture in 18th-Century Zadar*

- 1, 2: Bojan Goja
3, 4: Branko Maroević, dipl. ing. arh., izrada nacrtu

Iva Pasini Tržec

Slike starih majstora iz zbirke Ervina i Branke Weiss u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu / *Paintings of Old Masters from the Collection of Ervin and Branka Weiss in the Strossmayer Gallery in Zagreb*

- 1, 3, 6: Arhiv Strossmayerove galerije HAZU, dokumentacija Weiss
2: MAK – Museum of Applied Arts (Museum für angewandte Kunst), Vienna
4: RKD – Netherlands Institute for Art History (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie), Den Haag
5: Palais Liechtenstein, Vienna
6: © Strossmayerova galerija starih majstora HAZU
7: BDA – Bundesdenkmalamt Archiv (Federal Monuments Authority Austria Archive), Vienna

Irena Kraševac

Prva tri djela u fundusu Moderne galerije Društva umjetnosti / *The First Three Artworks in the Holdings of the Modern Gallery of the Art Society in Zagreb*

- 1, 4: Goran Vranić, Moderna galerija, Zagreb
2: Paolo Mofardin, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
3: digitalna presnimka iz kataloga izložbe: *Ivan Meštrović. Skulpturen*, Nationalgalerie, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Berlin, 1987. (Nenad Gattin?)
5: Arhiv Galerije grada Praga / Archive of Prague City Gallery